

رابطه ی بین نحوه گذران فراغت و هویت مدرن جوانان شهر تهران

دکتر باقر ساروخانی^۱

محمد میرزایی ملکیان^۲

کد مقاله: ۹۰۰۴۲۲۰۲

چکیده

هدف این مقاله، بررسی رابطه ی بین نحوه گذران فراغت و هویت مدرن جوانان شهر تهران است. چارچوب نظری این پژوهش، تئوری کنش متقابل نمادین و نظریه گیدنز است. جامعه مورد مطالعه، کلیه جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر تهران بوده که تعداد ۴۰۷ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است. از روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای استفاده شده و پس از بررسی اعتبار و روایی پرسشنامه، با روش پیمایشی، اطلاعات لازم جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تعداد هفت فرضیه مورد بررسی قرار گرفته و نتایج زیر به دست آمد:

فراغت مجازی و فراغت ماهواره محور رابطه ی مثبت و مستقیم با هویت مدرن داشته است. فراغت مذهبی با هویت مدرن رابطه منفی و معکوس داشته است. بین فراغت فرهنگی، فراغت عامیانه، فراغت ورزشی، جنسیت، وضعیت تأهل، تحصیلات و سن با هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود ندارد. بین منطقه سکونت و شغل با هویت مدرن رابطه معناداری وجود دارد. مجموع این متغیرها ۶۲ درصد از تغییرات هویت مدرن جوانان را تبیین می کنند.

مفاهیم کلیدی: هویت مدرن، اوقات فراغت، فراغت مجازی، فراغت فرهنگی، فراغت عامیانه، فراغت ورزشی، فراغت مذهبی.

---

^۱ - استاد جامعه شناسی دانشگاه تهران و واحد علوم و تحقیقات (تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، گروه جامعه شناسی، ۰۹۱۲۲۳۰۱۰۳۵، saroukhani@yahoo.com

^۲ - دانشجوی دکتری جامعه شناسی مسائل اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی (مکاتبه دار مقاله) اراک، استانداری مرکزی، اداره ی کل امور سیاسی، ۰۹۱۲۷۵۵۵۰۵۶، malekiyan2711@yahoo.com

مقدمه

اوقات فراغت، یکی از پدیده‌هایی است که توجه بسیاری از صاحب نظران به ویژه جامعه‌شناسان و متخصصان علوم اجتماعی را به خود جلب کرده است. در دهه‌های اخیر، جامعه‌شناسان اوقات فراغت و صاحب نظران «مطالعات فرهنگی» با پیوند مؤلفه‌های تشکیل دهنده‌ی اوقات فراغت با هویت اجتماعی، افقی نوین در این عرصه‌ی پژوهشی گشوده‌اند. تحلیل نقش اوقات فراغت در فضای مدرن و رابطه‌ی آن با هویت اجتماعی، نشانگر افزایش اهمیت فراغت در جامعه‌ی معاصر است. از این منظر، مطالعه‌ی اوقات فراغت، افزون بر فراهم ساختن بستر مناسب برای برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و اجتماعی که این مهم به ویژه در جامعه‌ی جوان ایران از اهمیتی مضاعف برخوردار است، این امکان را فراهم می‌سازد تا در پرتو نظریه‌های مختلف و سنجش ارتباط آن با دیگر متغیرهای اجتماعی الگوی نظری مناسبی برای تحقیق در این عرصه ارائه گردد.

در جامعه‌ی مدرن، اوقات فراغت به عنوان فعالیتی مصرفی، عرصه‌ی خاصی از تجربه انسانی است که امتیاز آن برای افراد، داشتن حق انتخاب، خلاقیت، رضایتمندی و لذتی است که خود، لذت و شادی بیشتر را به دنبال داشته و به آن‌ها این امکان را می‌دهد تا هویت‌های اجتماعی مطلوب خویش را ابراز کنند و گاه تأیید دیگران را نسبت به آن به دست آورند. «در جامعه سنتی، عموماً هویت از پیش محرز است و از طریق عضویت در گروه یا اجتماعات به افراد داده می‌شود و بدین ترتیب از بیرون و به دست نظام خویشاوندی و دینی تعیین می‌گردد» (دان، ۱۳۸۵، ص ۱۱۴).

در مقابل، با پیدایش نخستین بارقه‌های فرهنگی جامعه مدرن، محل وقوع فرایندهای تکوین هویت به حیات درونی افراد منتقل می‌شود. همین‌که پیوندهای گروهی سست می‌شوند بین افراد و عقاید و تعلقات جمعی فاصله می‌افتد و همین امر آنان را به آن می‌دارد تا فارغ از عقاید عرفی و مستقل از چارچوب‌های آیینی آن‌ها، جامعه را مطابق با جهان بینی‌ها و دلبستگی‌های شخصی خویش از نو بسازند، دگرگون سازند و یا با مقابله با آن‌ها برخیزند (همان).

بدین قرار، پس از آنکه جامعه در مقیاس وسیع سر برآورد و زندگی گروهی در جوامع سنتی رو به افول گذاشت، هویت و تکوین آن بدل به مسأله شد. چرا که در اثر تضعیف ساختارهای سنتی، هر یک از افراد می‌بایست، مستقل از صفاتی که به واسطه‌ی جایگاه سنتی یا طبیعی خود بدان متصف گشته بودند، خود هویت خویش را پی می‌ریختند.

جامعه ی امروزی ایرانی، دستخوش یک جریان تغییر سریع و ریشه ای است. پیوندهای سنتی با طبقه و خانواده به تدریج کم اهمیت تر می شود و افراد باید خود مسئولیت زندگی خویش را بر عهده گیرند. از این رو جوانان، الگوهای فراغتی متنوعی را تجربه می کنند. این الگوهای فراغت خصوصاً الگوهای مدرن، در تکوین شخصیت و هویت جوانان تأثیرات ژرفی را بر جای می گذارند.

بنابراین گذران فراغت به عنوان شاخصی از مصرف(مصرف زمان)، متضمن ایجاد احساس هویت است. در حوزه ی فراغت، افراد، نماگرها، کلیشه ها، الگوها و قواعد خاص سبک زندگی و هویت اجتماعی خود را بازگو می کنند. هدف این تحقیق بررسی هویت مدرن جوانان در قالب اوقات فراغت است. به عبارت دیگر سؤال اساسی این است که در کلان شهری چون تهران الگوهای گذران اوقات فراغت به چه نحوی الگوهای هویت مدرن را انعکاس می دهند؟ آیا خطوط تمایز و تشابه اوقات فراغت می تواند بعنوان منبعی برای هویت یابی جوانان باشد؟

ادبیات تحقیق

هر چند مطالعات و پژوهش های فراغت، تاریخچه ای بس طولانی داشته و جامعه شناسی فراغت در مباحث جامعه شناسانی همچون زیمل^۳، تورشتاین و بلن^۴ و مکتب فرانکفورت تحکیم بیشتری می یابد، اما مطالعات فراغت در واقع از دهه ۱۹۷۰ با رویکرد نئومارکسیست هایی چون کلارک^۵ و کریچر^۶ و بویژه کن رابرتز^۷ وارد مرحله ی جدیدی گردید و شکوفا شد. که رابرتز، در کتاب خود با نام جامعه معاصر و رشد اوقات فراغت، تحلیل وسیعی از فراغت ارائه داده است. ادامه این بحث از سوی او و دیگران عرصه را بر مطالعات فراغت گشود.

۳ - Simmel

۴ - Thorstein Veblen

۵ - Clark

۶ - Kreacher

۷ - Ken Roberts

در ایران نیز تحقیقاتی پیرامون اوقات فراغت و همچنین هویت اجتماعی انجام شده است که نتایج اکثر آن‌ها، رابطه‌ی گذران اوقات فراغت و شکل‌گیری هویت و شخصیت را نشان داده است.

دوران (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان «تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی»، به بررسی تأثیر فضای سایبر بر هویت اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه تهران پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رابطه‌ی معناداری میان تجربه فضای سایبرنتیک و هیچ یک از سه سطح هویت اجتماعی (هویت خانوادگی، هویت همالان و هویت ملی) پاسخگویان وجود ندارد.

ابراهیمی و بهنوئی (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «اوقات فراغت و هویت: بررسی جامعه شناختی رابطه اوقات فراغت با هویت شخصی در بین جوانان شهر بابلسر» کوشیده‌اند که تحلیل تازه‌ای از گذران اوقات فراغت و رابطه آن با برداشت جوانان از خویشتن خویش به عنوان هویت شخصی ارائه دهند. نتایج تحقیق بیانگر آن است که بین نوع گذران اوقات فراغت و هویت شخصی جوانان رابطه‌ی معنی‌دار مثبتی وجود دارد. یعنی نحوه گذران اوقات فراغت جوانان، در برداشت آنان از خویشتن خویش موثر است.

نتایج تحقیق پیمایشی ملکی و عباسپور (۱۳۸۸) با عنوان «بررسی جامعه شناختی نگرش جوانان نسبت به هویت ملی و مولفه‌های آن» نشان داد که میانگین هویت ملی جوانانی که در اوقات فراغت خود از رسانه‌های خارجی (اینترنت و ماهواره) استفاده می‌کنند، به طور معناداری کمتر از جوانانی است که اصلاً از اینترنت و ماهواره استفاده نمی‌کنند.

بدین ترتیب، در ایران، هر چند که رابطه‌ی بین بعضی گونه‌های گذران اوقات فراغت خصوصاً گونه‌های مدرن با بعضی از ابعاد هویت اجتماعی خصوصاً هویت ملی به لحاظ نظری و تجربی مورد واکاوی قرار گرفته است، ولیکن تحقیقات جامعی در خصوص رابطه گذران فراغت و ابعاد هویت مدرن انجام نشده است.

مبانی نظری

فراغت

فراغت از کلمه **Leiser** مصدر قدیمی مبدل شده به اسم مصدر و از ریشه لاتینی **Licere** به معنای «مجاز بودن» گرفته شده است (دوزات، به نقل از بیرو، ۱۳۷۰، ص ۲۰۲).

تورکیلدسن^۸ فراغت را مجموعه ای از مشغولیت ها می داند که افراد آن را پس از انجام وظایف کاری، خانوادگی و اجتماعی به اختیار خود برای استراحت، تفریح، افزودن به دانش و یا مهارت های خود به کار می برند و متضمن رضایت و خشنودی است (تورکیلدسن، ۱۳۸۲، ص ۱۱۰).

گیدنز فراغت را حوزه ای از زندگی می داند که در کار، سفر برای کار یا خواب اشغال نشده است (Giddens، ۱۹۶۴).

گادبی فراغت را اینگونه تعریف می کند: فراغت، زندگی کردن در آزادی نسبی از نیروهای اعمال شونده ی محیط فیزیکی و فرهنگی فرد است به طوری که فرد قادر باشد به روش هایی که شخصاً برای او لذت بخش و به طور محسوس با ارزش و نیز پایه ای برای یک باور باشند، تحت تأثیر علایق درونی خود عمل کند (Godbey، ۱۹۸۵، p۶).

ویلیامز^۹ معتقد است خط تمایز واقعی بین آنچه فراغت می نامیم، این است که در فراغت، هر چقدر هم فعال باشیم، انتخاب های خود را می کنیم و تصمیمات خود را می گیریم؛ برای مدتی احساس می کنیم که زندگی ما، مال خودمان است (Williams، ۱۹۶۱).

تاریخچه فراغت به طرق مختلفی بیان می شود. معمولاً تمام روایات حول یک تقسیم بندی سه گانه شکل گرفته اند. فراغت در گذار از سه دوره ی تاریخی، معانی و تعاریف متفاوتی یافته است. در دوره ماقبل مدرن فراغت زوج کار بود. اوقات فراغت بخشی از زندگی فرهنگی جامعه و امری مهم و مولد به حساب می آمد که انتخاب آن در اختیار فرد نبود. در دوره مدرن فراغت در مقابل کار قرار گرفت. نظم توسعه صنعتی اولیه در بیشتر جوامع فراغت را بالقوه مشکل جامعه صنعتی می پنداشت و لذا گسترش آن را بر نمی تابید. در دوره مدرنیته متأخر بازارهای مصرفی تشکیل شده و حوزه های فراغتی برای اقشار مختلف شکل یافته است و نوعی تداخل و همپوشانی در کار و فراغت ایجاد شده است (سعیدی، ۱۳۸۳: ۱۰۴).

کریس روجک (۱۳۸۸) مواضع محوری غیرروان شناختی در نظریه فراغت را شامل چهار رویکرد می داند: رویکرد نظام ها، رویکرد کنش متقابل، رویکرد مارکسیستی و رویکرد فمینیستی.

۸ - Torkildsen

۹ - Williams

بر اساس رویکرد نظام های اجتماعی^{۱۰}، فعالیت های اوقات فراغت از طریق «بازنمایی های جمعی» افراد را به جامعه متصل می کنند. فعالیت های اوقات فراغت نقش مهمی در سازگاری و انطباق با هنجارهای اجتماعی دارند.

(Jarvie & Maguire, ۱۹۹۲: ۱۰).

رویکرد کنش متقابل به مطالعات فراغت تا اندازه ای در قالب کوششی برای غلبه بر رویکرد نظام های اجتماعی آغاز شد که به ثبات کارکرد و نقش های فراغت اهمیت زیادی می داد. رویکرد تعامل گرایانه، فراغت را تابع تفسیر ذهنی افراد و معنایی که فراغت برای آن ها دارد می داند. مهمترین کاری که در زمینه ی روشن کردن وجوه تکثر و پویای هویت در مطالعات فراغت انجام گرفته، کار جان کلی^{۱۱} (۱۹۸۳/۱۹۸۷) است. کلی با الهام از کار تعامل گرایان به ویژه اروینگ گافمن^{۱۲}، فراغت را «نوعی وضعیت شدن» تعریف می کند. و لذا در این رویکرد تمایزهای جامعه شناختی میان عامل و ساختار فرو می ریزد. به بیان دیگر، فرد از طریق کنش های داوطلبانه فراغت به آرمانهایی هویتی شکل می بخشد که تأثیر ساختار را رمززدایی می کنند.

متفکران مارکسیست اوقات فراغت و فعالیت های مربوط به آن را بخشی از فرآیند بازتولید ساختار سلطه تلقی می کنند. آدورنو، با نقد وسایل ارتباط جمعی جدید معتقد است این وسایل در دوره ی معاصر امکان بلوغ فکری آدمیان را از بین برده- اند و او را به مصرف کننده ی محض محصولات فرهنگی تبدیل کرده اند.

بخشی از آنچه مطالعات فرهنگی بیرمنگامی خوانده می شود، وامدار مطالعات جوانان و در مرکز آن مطالعات فراغت جوانان است. «اندیشمندان مارکسیست با رویکرد مطالعات فرهنگی از سه جنبه به بررسی اوقات فراغت می پردازند:

۱- بررسی رابطه ی میان قدرت و فرهنگ؛ ۲- بررسی چگونگی استقرار، استمرار، تثبیت یا تحلیل بازتولید شکل خاصی از اوقات فراغت در متن یک جامعه؛ و ۳- برجسته کردن نقش فراغت به عنوان عرصه ای برای منازعه ی عمومی» (همان: ۱۲۴).

۱۰ - social systems Approach

۱۱ - Jhon Kelly

۱۲ - Erving Goffman

رویکردهای فمینیستی در زمینه ی تأثیر جنسیت بر فراغت از رویکردهای طبقاتی پیروی می کنند و مالکیت و دسترسی به دارایی را محور کار خود قرار می دهند (گرین و همکاران ۱۹۹۰؛ شاو ۱۹۹۴؛ هندرسون و همکاران ۱۹۹۶؛ ویرینگ ۱۹۹۸).

علاوه بر دیدگاه های فوق، می توان به دیدگاه های جدید خصوصاً دیدگاه بوردیو و روجک نیز اشاره کرد که در اینجا از توضیح این رویکردها خوداری می گردد.

هویت مدرن

یکی از مهمترین نظریه ها در خصوص هویت مدرن، نظریه آلکس اینکلز^{۱۳} است. اینکلز، در مقاله ای تحت عنوان «نمونه یک انسان مدرن» خصوصیات یک انسان مدرن در ساحت های مختلف زندگی را این گونه برشمرده است: از نظر وی فرد مدرن فردی است که در وهله اول برای کسب تجارب جدید آمادگی داشته و از نوآوری و تغییر در حوزه های مختلف زندگی خود همواره استقبال می کند. خصوصیت دوم مربوط به رشد منابع فکری و دامنه آگاهی های فرد مدرن است؛ وی معتقد است ما فردی را مدرن تر محسوب می کنیم که دامنه ی شمول مسایل، عقاید و افکار وی از دامنه ساختارهای عینی و ذهنی روزمره زندگی او فراتر رفته و سرزمین و عرصه های دیگر را نیز دربرگیرد. خصوصیت سوم انسان مدرن از نظر وی باور به توانایی و قدرت فرد مدرن در تحت کنترل درآوردن شرایط بیرونی و و محیطی اعم از محیط طبیعی یا محیط اجتماعی است. فرد مدرن تا حد زیادی به توانایی های خود اعتماد داشته و در روابط فردی و اجتماعی خود از آن ها بهره می جوید. خصوصیت چهارم، داشتن برنامه مشخص و معین رو به آینده در زندگی شخصی و اجتماعی فرد مدرن است. خصوصیت پنجم، قایل بودن فرد مدرن به قابل کنترل و محاسبه پذیر بودن ساختارها و عاملان دنیای مدرن است. خصوصیت ششم به نحوی مربوط به سیستم پاداش و جزا و عدالت توزیعی در جوامع مدرن در مقایسه با جوامع سنتی است. اینکلز، معتقد است: سیستم پاداش و جزای نسبتاً عادلانه و مستقل دنیای مدرن حس اطمینان را در فرد مدرن ایجاد می کند که در صورت انجام صحیح وظایف، همواره پاداش مناسبی به طور نسبی وجود خواهد داشت. خصوصیت هفتم از

نظر وی مربوط به نظام و ساختارهای آموزشی در جوامع مدرن است. در این راستا می توان گفت که فردی مدرن تر است که به ساختار رسمی آموزش در دنیای مدرن از ساختارهای غیررسمی آموزش وابسته تر بوده و رویکرد او به جهان و پدیده های آن بیشتر رویکردی علمی و عقلانی است تا رویکردی عرفی و یا دینی. در نهایت خصوصیت آخر را می توان آگاهی و احترام فرد مدرن به شأن خود و سایرین هر چند بسیار متفاوت دانست (اینکلس، ۱۹۷۳). در مجموع باید گفت که رویکرد اینکلس، به برخی خصوصیات کلیدی هویت مدرن بسیار خوشبینانه بوده و بیشتر به وضعیت آرمانی فرد مدرن نزدیک است تا وضعیت واقعی آن.

پیتر برگر^{۱۴}، بریجیت برگر^{۱۵} و هانسفرید کلنر^{۱۶} (۱۳۸۱) در بخشی از کتاب «ذهن بی خانمان: نوسازی و آگاهی»^{۱۷} به بررسی ویژگی های هویت مدرن پرداخته اند. اولین ویژگی هویت مدرن آن است که «هویت مدرن، مشخصاً باز»^{۱۸} است. بی تردید، ویژگی هایی در فرد وجود دارند که در اثر فرایند اجتماعی شدن اولیه، کم و بیش برای همیشه تثبیت می شوند، اما فرد مدرن حتی با ورود به مرحله زندگی بزرگسالی همچنان مشخصاً فردی ناتمام باقی می ماند. به نظر می رسد که، افزون بر وجود استعداد عینی وسیع برای تغییرات هویتی بعدی در زندگی فرد، آگاهی ذهنی و حتی آمادگی برای پذیرش چنین تغییرهایی نیز وجود دارد. انسان جدید نه تنها به خصوص «مستعد تغییر» است، بلکه همچنین بر این امر واقف است و اغلب اوقات به آن نیز می بالد» (ص ۸۴).

دومین ویژگی هویت مدرن از نظر آنان این است که «هویت مدرن مشخصاً تفکیک شده»^{۱۹} است. چندگانگی جهان های اجتماعی در جامعه مدرن موجب می شود تا ساختار هر جهان خاص به شکلی نسبتاً ناپایدار و نامطمئن تجربه شود. در اکثر جوامع پیش مدرن، فرد در جهانی بسیار منسجم تر به سر می برد. در نتیجه، چنین جهانی در چشم او جهانی پایدار و مقدر می نمود. برعکس، فرد مدرن، با توجه به تجربه ی خود از کثرت جهان های اجتماعی، به نسبی سازی هر یک از آن ها می پردازد» (همان، ص ۸۵).

۱۴ - Peter Berger

۱۵ - Brigitte Berger

۱۶ - Hansfried Kellner

۱۷ The homeless mind; Modernization and Consciousness

۱۸-open

۱۹-differentiated

سوم اینکه، «هویت مدرن مشخصاً اندیشنده^{۲۰} است... جامعه مدرن فرد را با چشم اندازی پیوسته در تغییر از تجارب و معانی اجتماعی رودررو قرار می - دهد. فرد را وادار به تصمیم گیری ها و طرح برنامه های متنوع می سازد. او را به اندیشیدن وا می دارد» (همان، ص ۸۶).

«سرانجام، هویت مدرن مشخصاً فردیت یافته^{۲۱} است. فردی که حامل هویت به صورت موجودیت حقیقی خویش است، به طوری کاملاً منطقی، جایگاه بسیار مهم خویش را در سلسله مراتب ارزش ها احراز می کند. آزادی فردی، خودمختاری فردی و حقوق فردی به صورت دستورها و احکام اخلاقی دارای اهمیت بنیادین، مسلم فرض شده، و حقوق حتی الامکان آزادانه برنامه ریزی زندگی شخصی و شکل بخشیدن به آن، به حقی متمایز از میان سایر حقوق فردی بدل می شود» (همان).

هویت فرد در طی طریق او در جامعه مدرن در معرض دگرگونی های اساسی قرار می گیرد، رابطه اش با تعاریف نهایی و غایی از واقعیت نیز دستخوش تغییر می شود. در جامعه مدرن، «چندگانه شدن زیست جهان های اجتماعی تأثیر عمده ای در حوزه ی دین داشته است. در طول بخش اعظمی از تاریخ موجود بشر، دین در ایجاد چتری فراگیر از نمادها، برای یکپارچگی با معنای جامعه، نقشی اساسی بر عهده داشته است... با چندگانه شدن زیست جهان های اجتماعی، این وظیفه قدیمی دین به طور جدی مورد تهدید قرار می گیرد... به موازات رشد تدریجی چندگانگی، فرد به ناگزیر با دیگرانی مربوط می شود که به باورهای او اعتقادی ندارند و معانی، ارزش ها و اعتقادات متفاوت و گاهی اوقات متضادی بر زندگی شان حاکم اند. در نتیجه، جدا از سایر عوامل مؤثر در این راستا، چندگانگی نیز تأثیری دین زداینده^{۲۲} دارد. یعنی چندگانه شدن تسلط دین بر جامعه و فرد را سست می کند. مشهورترین پیامد این تحول، به لحاظ نهادی، خصوصی شدن دین است» (همان، ص ۸۷).

گیدنز، نیز بازتابندگی را از ویژگی های هویت جدید می داند. «بازتابندگی دنیای متجدد نه در زمینه هایی مقرون به یقین و قطعیت فزاینده، بلکه در بستر نوعی شک روش مند عمل می کند. بدین ترتیب، حتی معتبرترین مراجع و مآخذ نیز حداکثر «تا اطلاع ثانوی» مطمئن و

۲۰-reflective

۲۱-individuated

۲۲ - secularizing

قابل اعتماد شمرده می شوند، و نظام های مجردی که این همه در زندگی روزمره نفوذ دارند فقط ارائه دهنده ی امکاناتی متعدد هستند و نه دستورالعمل ها و نسخه هایی ثابت و تضمین شده برای عمل» (گیدنز، ۱۳۸۷، ص ۱۲۳).

معمولاً پذیرفته می شود که فردگرایی^{۲۳} یکی از ویژگی های مشخص جهان جدید است (کیوستو، ۱۳۸۴، ص ۱۱۸). به نظر دورکهایم، فردگرایی محصول جامعه است، نتیجه ویژگی های معین جوامع صنعتی جدید که در نهایت از رشد تقسیم کار ناشی می شود (همان، ص ۱۱۴). به عقیده مرتن^{۲۴} فردگرایی بخشی معین از وضعیت انسان در دنیای جدید است (همان، ص ۱۵۰).. مدرنیته رابطه افراد با دیگران و جامعه شان را با ارتقای فردگرایی از نو شکل می دهد. مدرنیته اغلب در مقابل سنت در نظر گرفته می شود و نشان دهنده جدایی از سنت است. اگر سنت به گذشته می نگرد، مدرنیته ظاهراً نگاهش را به آینده دوخته است (همان، ص ۱۶۷). تفکر علمی از ویژگی های مهم جوامع جدید محسوب می شود. علم، جهان مدرن را اسطوره زدایی کرده است. یعنی علم تبیین های عقلانی یا علمی را جانشین تبیین های اسطوره ای ساخته است. نفی تقدیرگرایی، ویژگی دیگر هویت جدید است. «تقدیرگرایی در حقیقت نفی تجدد و «امروزین شدن» است - یا، به معنای کنار گذاشتن و ترک هرگونه جهت گیری کنترل شده به سوی آینده، و در پیش گرفتن حالتی مبتنی بر این اصل که هر چه پیش آید خوش آید» (همان، ص ۱۵۸). تقدیرگرایی^{۲۵} مبتنی بر این پذیرش تسلیم گرانه است که رویدادها را باید به هر حال تحمل کرد و هیچ گونه مداخله ای در سیر امور و وقایع جایز نیست. بنابراین، هویت مدرن، ترکیبی است از آنچه که مطرح گردید.

روش شناسی

پژوهش حاضر به روش پیمایش انجام می گیرد. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه ای و میدانی می باشد. یعنی اطلاعات نظری و تئوری از طریق مطالعه اسنادی و کتابخانه ای و در گردآوری داده ها نیز از روش میدانی یا پیمایش استفاده شده است. با توجه به این که هدف این پیمایش، بررسی رابطه ی بین نحوه ی گذران فراغت و هویت مدرن جوانان شهر تهران بوده، لذا واحد تحلیل در این تحقیق، جوانان و سطح تحلیل، خرد است. جمعیت جوان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر تهران به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شده

۲۳ - Individualism

۲۴ - Merton

۲۵ - Fatalism

اند. در تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده که تعداد ۴۰۷ نفر تعیین گردید. برای انتخاب افراد نمونه از نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای استفاده شد. جهت بررسی رابطه ی معناداری بین متغیرها از تحلیل واریانس و رگرسیون چند متغیره استفاده شد. داده ها پس از جمع آوری، ویرایش و پردازش نهایی، توسط نرم افزار SPSS تحلیل شد. جهت سنجش اعتبار پرسشنامه، از اعتبار صوری استفاده شد. این اعتبار مبتنی بر داوری و قضاوت متخصصان است. برای به دست آوردن میزان روایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شده که جدول زیر نشانگر مقادیر آلفا است.

جدول شماره (۱) میزان آلفای کرونباخ (پایایی) گویه های هویت مدرن و ابعاد آن

نام متغیر	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
هویت مدرن	۲۲	.۸۳۶
ابعاد هویت مدرن	کثرت گرایی	.۸۳۴
	تکوش سکولاریستی	.۷۵۵
	مدگرایی	.۸۲۵
	نظم و قانون گرایی	.۷۵۰
	آینده نگری	.۷۹۱
	عقلانیت	.۷۲۸
	رویکرد علمی	.۷۳۱
	نفی تقدیرگرایی	.۷۹۶
	فردگرایی	.۷۷۰

تعریف مفاهیم

هویت مدرن

منظور از هویت مدرن^{۲۶} کلیه برداشت ها، تصورات و خودشناسایی است که جوانان ایرانی از خود ارائه می نمایند و دارای منشأ سنتی (مربوط به گذشته) نیست، بلکه تحت تأثیر تغییرات و مراودات فرهنگی و اجتماعی با دنیای مدرن شکل می گیرد.

هویت مدرن، گرایش به ارزش های بنیادی مدرنیته (یا تجدد) است. گرایش به ارزش های بنیادی مدرنیته حاکی از پذیرش ارزش های اساسی سازنده مدرنیته شامل کثرت گرایی، نگرش انتقادی، عرفی شدن، مدگرایی، توجه به نظم و قانون گرایی، آینده نگری، عقلانیت، و رویکرد علمی می باشد.

برای سنجش هویت مدرن، با توجه به مبانی نظری و تجربی تحقیق، از ۱۰ شاخص شامل کثرت گرایی (برگر و دیگران؛ ۱۳۸۱)، داشتن نگرش انتقادی (جنتی، ۱۳۸۵)، نگرش عرفی (برگر و دیگران؛ ۱۳۸۱)، مدگرایی (جنتی، ۱۳۸۵)، نظم و قانون گرایی (جنتی، ۱۳۸۵)، آینده نگری (اینکلس؛ ۱۹۷۳)، عقلانیت (اینکلس؛ ۱۹۷۳)، رویکرد علمی (اینکلس؛ ۱۹۷۳) و واترز؛ ۱۳۸۸)، نفی تقدیرگرایی (اینکلس؛ ۱۹۷۳) و گیدنز؛ ۱۳۸۷) و کیویستو؛ ۱۳۸۴)، و فردگرایی (برگر و دیگران؛ ۱۳۸۱ و کیویستو؛ ۱۳۸۱ و مرتن و دورکیم و تونیز) استفاده شده است که به صورت طیف لیکرت با ۲۲ گویه مورد سنجش قرار گرفته اند.

اوقات فراغت

در این تحقیق، اوقات فراغت عبارت از زمانی است که فرد مشغول یکی از فعالیت های شغلی، خانه داری و تحصیل و نیز در حال رفت و آمد به محل کار و تحصیل و همچنین در حال خواب هم نیست.

فراغت عامیانه: مجموعه رفتارهایی است که معمولاً عامه مردم در اوقات فراغت خود انجام می دهند.

فراغت مجازی: عبارت است از کاربرد اینترنت برای مقاصد فراغتی.

فراغت فرهنگی: عبارت است از پرداختن به فعالیت های فرهنگی در اوقات فراغت.

فراغت ماهواره محور: عبارت است از تماشای برنامه های ماهواره ای در اوقات فراغت.

فراغت ورزشی: عبارت است از پرداختن به فعالیت های ورزشی در اوقات فراغت.

فراغت مذهبی: عبارت است از گذران اوقات فراغت با پرداختن به مجموعه فعالیت های مذهبی.

الف: یافته های توصیفی

- ۵۱/۸ درصد از پاسخگویان را مردان تشکیل داده و ۴۸/۲ درصد آنان را زنان تشکیل می دهند.

- ۲۹۴ نفر از پاسخگویان برابر با ۷۲ درصد مجرد و ۱۱۳ نفر برابر ۲۸ درصد آنان متأهل می باشند.

- ۴۰/۸ درصد در گروه سنی ۲۵-۲۹، ۳۲/۴ درصد در گروه سنی ۱۹-۱۵ سال، ۲۶/۸ درصد در گروه سنی ۲۴-۲۰ سال قرار دارند. میانگین سن پاسخگویان ۲۲/۸ سال می باشد.

- ۰/۵ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۱ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۱۷ درصد دارای تحصیلات متوسطه، ۲۱/۱ درصد دیپلم، ۱۰/۸ درصد فوق دیپلم، ۳۹/۸ درصد لیسانس، ۹/۱ درصد فوق لیسانس و ۰/۷ درصد دارای تحصیلات دکتری بوده اند.
- از مجموع افراد مورد مطالعه، ۵۱/۱ درصد فعال از نظر اقتصادی بوده که شامل افراد شاغل و بیکار در جستجوی کار می شود. ۴۸/۴ درصد را افراد غیر فعال از نظر اقتصادی تشکیل می دهند که شامل زنان خانه دار، سربازان، دانشجویان و دانش آموزان می شود. ۰/۵ درصد نیز پاسخ نداده اند.
- منطقه محل سکونت ۲۳/۱ درصد در شمال شهر، ۳۵/۶ درصد در مرکز شهر و ۴۱/۳ درصد در جنوب شهر تهران بوده است. بدین ترتیب نسبت تقریباً برابری از جمعیت مناطق شهری در تحقیق وجود داشت.
- بیش از ۵۳ درصد از پاسخگویان روزنامه مطالعه نمی کنند. میانگین مطالعه روزنامه به عنوان یک فعالیت فراغتی در طول شبانه روز حدود ۱۲ دقیقه می باشد.
- از نظر مطالعه مجلات مختلف، حدود ۴۳ درصد در اوقات فراغت خود به مطالعه مجله می پردازند بیش از ۵۷ درصد پاسخگویان مجله مطالعه نمی کنند.
- از نظر مطالعه کتاب های غیردرسی، نزدیک به ۵۰ درصد از پاسخگویان علاقه ای به مطالعه کتاب های غیردرسی در اوقات فراغت خود ندارند. میانگین زمان صرف شده برای مطالعه کتاب های غیر درسی در اوقات فراغت برابر با ۱۹/۷۷ دقیقه در شبانه روز می باشد.
- بر اساس نتایج این تحقیق، جوانان بیشترین ساعات فراغت خود را به تماشای تلویزیون اختصاص می دهند. نزدیک به ۹۵ درصد پاسخگویان در اوقات فراغت خود تلویزیون تماشا می کنند. تنها حدود ۵ درصد تلویزیون تماشا نمی کنند. بیش از ۶۰ درصد پاسخگویان در اوقات فراغت خود بیشتر از یک ساعت به تماشای تلویزیون می پردازند. میانگین تماشای تلویزیون ۸۱/۵ دقیقه در شبانه روز است.
- حدود ۷۷ درصد از پاسخگویان به رادیو گوش نمی دهند. حدود ۱۳ درصد کمتر از نیم ساعت، ۵/۷ درصد ۳۰ دقیقه، ۳/۷ درصد بیشتر از یک ساعت تا یک ساعت و نهایتاً اینکه ۰/۹ درصد بیشتر از یک ساعت در طول شبانه روز در اوقات فراغت خود از برنامه های رادیو استفاده می کنند.

- نزدیک به ۸۰ درصد از پاسخگویان به استفاده از موسیقی در اوقات فراغت علاقه دارند. میانگین مصرف موسیقی در بین جوانان ۳۸/۲ دقیقه در طول شبانه روز است. بنابراین استفاده از موسیقی یکی از مهمترین شیوه های گذران فراغت در بین جوانان می باشد.

- حدود ۴۰ درصد از پاسخگویان مطالعه قرآن و گوش دادن به موسیقی مذهبی را یکی از شیوه های گذران فراغت خود می دانند.

- بیش از ۹۸ درصد از پاسخگویان حداقل سالی یکبار و کمتر به سینما می روند. بیش از ۴۶ درصد تئاتر و بیش از ۵۳ درصد فرهنگسرا را جزو علائق فراغتی خود نمی دانند. نزدیک به ۷۹ درصد از کتابخانه های عمومی استفاده می کنند. بیش از ۵۱ درصد به باشگاه ورزشی و بیش از ۶۸ درصد به تماشای رویدادهای ورزشی در ورزشگاه ها علاقه ای ندارند. ۶۰ درصد کوهپیمایی، نزدیک به ۹۳ درصد سفرهای زیارتی، ۸۴ درصد فعالیت های عام المنفعه و خیریه، ۹۳ درصد شرکت در مساجد و هیأت مذهبی، بیش از ۸۹ درصد زیارت اماکن مقدسه، اهل قبور و شهدا، نزدیک به ۴۷ درصد شرکت در پایگاه های بسیج، نزدیک به ۹۲ درصد پیاده روی، نزدیک به ۵۴ درصد بازی های کامپیوتری، بیش از ۵۹ درصد بازی فکری (شطرنج و...) و بیش از ۸۹ درصد از پاسخگویان در اوقات فراغت خود به گردشگری و مسافرت های تفریحی داخل کشور می پردازند.

- ۷۴ درصد از پاسخگویان در اوقات فراغت خود از اینترنت استفاده می کنند.

- ۲۶ درصد پاسخگویان به اینترنت دسترسی ندارند. ۵/۹ درصد ۲ سال یا کمتر سابقه مصرف اینترنت دارند. حدوداً بیش از ۳۹ درصد پاسخگویان بین ۳ تا ۴ سال است که از اینترنت استفاده می کنند. حدوداً ۳۲ درصد بین ۵ تا ۶ سال، ۸/۸ درصد بین ۷ تا ۹ سال، ۵/۷ درصد نیز ۱۰ سال و بیشتر سابقه دسترسی به اینترنت دارند.

- ۲۶ درصد از اینترنت استفاده نمی کنند. حدود ۲۵/۶ درصد کمتر از یک ساعت، ۳۱/۹ درصد در حد یک ساعت، ۱۱/۱ درصد بیشتر از یک تا دو ساعت، ۵/۴ هم بیشتر از دو ساعت در شبانه روز اینترنت استفاده می کنند

- ۲۳۲ نفر (۵۷ درصد) از مجموع ۴۰۷ نفر عنوان کرده اند که به ماهواره دسترسی دارند. - حدود ۳/۲ درصد کمتر از یک ساعت، ۱۳/۸ درصد به میزان یک ساعت، ۲۹/۲ درصد بیشتر از یک تا دو ساعت، ۷/۹ درصد بیشتر از دو تا سه ساعت، و ۲/۹ درصد بیش از سه ساعت در شبانه روز از برنامه های ماهواره ای استفاده می کنند. حدود ۴۳ درصد پاسخگویان علاقه ای به استفاده از ماهواره ندارند.

۴۳ - درصد از پاسخگویان از ماهواره استفاده نمی کنند. ۱۰/۱ درصد ۲ سال و کمتر، ۱۵ درصد بین ۳ تا ۴ سال، ۱۴ درصد بین ۵ تا ۶ سال، ۸/۸ درصد بین ۷ تا ۹ سال و ۹/۱ درصد ۱۰ سال و بیشتر سابقه استفاده از ماهواره را دارند.

بعد کثرت گرایی هویت مدرن

یافته های پژوهش نشان می دهد که میزان کثرت گرایی جوانان تقریباً در سطح بالایی قرار دارد. ۷۵/۹ درصد پاسخگویان معتقدند که وجود دیدگاه ها و عقاید متفاوت موجب پیشرفت جامعه است. ۱۵ درصد نظرشان در حد متوسط، و تنها ۹/۱ درصد با این گویه مخالفت کرده اند.

۷۴/۲ درصد پاسخگویان معتقدند که هیچ تفاوتی بین زن و مرد وجود ندارد. ۱۱/۳ درصد دارای نظر بینابینی و ۱۴/۵ درصد با این گویه مخالفت کرده اند.

بعد نگرش انتقادی هویت مدرن

در پاسخ به این گویه که «انسان نباید هر چیزی را بدون چون و چرا بپذیرد، بلکه باید نگاه انتقادی به مسایل داشته باشد»، ۴۷/۲ درصد کاملاً موافق، ۳۹/۶ درصد موافق، ۹/۸ درصد در حد متوسط؛ ۲/۹ درصد مخالف و ۰/۵ درصد کاملاً مخالف بوده اند. بنابراین می توان گفت که اکثر پاسخگویان (۸۶/۸ درصد) دارای نگرش انتقادی بوده اند.

بعد نگرش عرفی هویت مدرن

۷۶/۷ درصد پاسخگویان معتقدند که انسان آزاد آفریده شده و بنابراین هیچ گونه محدودیتی نباید برای او وجود داشته باشد. ۱۳ درصد نظرشان متوسط بوده و ۱۰/۳ درصد نظر مخالف داشته اند.

اکثر پاسخگویان (۸۵/۵ درصد)، معتقدند که زندگی خصوصی هر کس مربوط به خودش است و دیگران حتی حکومت نباید در آن دخالت کنند. ۱۰/۳ درصد نظر متوسط و ۴/۲ درصد مخالف این عقیده بوده اند.

بعد مدگرایی هویت مدرن

۶۱/۹ درصد پاسخگویان اعلام داشته اند که دوست دارند مطابق مد روز لباس بپوشند و آرایش کنند. ۱۶/۲ درصد دارای نظر بینابینی، و ۲۱/۹ درصد نیز مخالفت کرده اند.

بعد نظم و قانون گرایی هویت مدرن

گرایش به قانون گرایی در میان پاسخگویان در حد بسیار بالایی قرار دارد. چرا که ۸۷/۳ درصد سعی می کنند در همه حال قانون را رعایت نمایند. ۱۱/۸ درصد تاحدودی قانون گرا هستند و تنها ۱ درصد سعی نمی کنند در همه حال قانون را رعایت نمایند.

۹۱/۱ درصد پاسخگویان اظهار کرده اند که کارهایشان را بر اساس برنامه انجام می دهند. ۷/۴ درصد نظر بینابینی و تنها ۱/۵ درصد از آن ها پاسخ منفی داده اند.

بعد آینده نگری هویت مدرن

۸۴/۸ درصد پاسخگویان معتقدند که همیشه باید مطابق زمانه زندگی کرد. ۱۲/۳ درصد تا حدودی موافق بوده اند و ۲/۹ درصد مخالف این قضیه بوده اند.

۵۳/۶ درصد پاسخگویان ترجیح می دهند که به جای برنامه ریزی برای آینده، دم را غنیمت شمرند. در مقابل، ۲۷ درصد ترجیح می دهند که برای آینده برنامه ریزی داشته باشند. ۱۹/۴ درصد نیز گاهی برنامه ریزی برای آینده و گاهی غنیمت شمردن فرصت های آنی را ترجیح می دهند.

بعد عقلانیت هویت مدرن

۷۷/۱ درصد پاسخگویان در انجام کارهایشان بیشتر از منطق و استدلال بهره می گیرند تا احساسات و عواطف. ۱۶ درصد تاحدودی و ۶/۹ درصد نظر مخالف داشته اند.

۴۴/۲ درصد پاسخگویان مخالف استفاده از هر وسیله ای برای رسیدن به اهداف خود هستند. در مقابل، ۳۱/۲ درصد اعتقاد داشته اند که برای رسیدن به هدف می توان از هر وسیله ای استفاده کرد. همچنین ۲۴/۶ درصد هم نظرشان بین این دو عقیده قرار دارد.

بعد رویکرد علمی هویت مدرن

در پاسخ به گویه «تنها علم می تواند به حل مسایل مختلف در جامعه کمک کند»، ۵۱/۱ درصد پاسخ مثبت، ۲۹/۷ درصد پاسخ بینابینی و ۱۹/۱ درصد پاسخ منفی داده اند.

بعد نفی تقدیر گرایی هویت مدرن

۵۱/۱ درصد پاسخگویان معتقدند که برای موفقیت در کارها، شانس مهمتر از خواست و اراده فرد است. در مقابل، ۲۶/۳ درصد برای موفقیت اراده فرد را مهمتر از شانس می دانند. ۲۲/۶ درصد نظرشان بینابین بوده است.

۶۸/۸ درصد پاسخگویان معتقدند که بدبختی و عقب افتادگی بعضی ملت ها، تقدیر الهی است. در مقابل ۱۵/۸ درصد معتقدند که عقب افتادگی ملت های عقب افتاده ربطی به اراده الهی ندارد. ۱۵/۵ درصد هم نظرشان بینابین می باشد.

۵۵/۳ درصد پاسخگویان معتقدند که همه رویدادها به نحوی از انحاء پیشاپیش مقرر شده اند. و در مقابل، صرفاً ۱۷/۲ درصد مخالف این نظر را داشته اند. ۲۷/۵ درصد هم بین این دو عقیده را داشته اند.

بعد فردگرایی هویت مدرن

فردگرایی با سه شاخص اندازه گیری شده است. ۷۰ درصد پاسخگویان معتقدند بوده اند که انسان باید تا حد امکان، مستقل از دیگران زندگی کند. ۱۵ درصد مخالف این عقیده بوده اند. ۱۵ درصد نیز نظر بینابین داشته اند.

۷۳ درصد پاسخگویان علاقه ای ندارند که به هنگام رویارویی با یک مسأله دشوار، با دوستان و خویشان خود مشورت کنند. ۲۰/۷ درصد حاضر هستند که از دوستان و خویشان خود برای حل مسایل کمک بگیرند. ۶/۴ درصد هم در وسط طیف قرار گرفته اند.

۶۳/۱ درصد پاسخگویان از اینکه وقتشان را صرف خدمت به دیگران کنند، احساس خوبی ندارند. در مقابل، ۱۸/۹ درصد از صرف وقت برای خدمت به دیگران لذت می برند. ۱۷/۹ درصد هم در میانه طیف قرار گرفته اند.

جدول شماره (۲) نشان می دهد که از نظر سطح کلی هویت مدرن که از ترکیب کلیه شاخص های ذکر شده به عمل آمده است، ۶/۴ درصد در حد بسیار پایین، ۹/۲۱ درصد در حد پایین، ۳۰ درصد در حد متوسط، ۳۱/۹ درصد در حد بالا و ۹/۸ درصد هم در حد بسیار بالا قرار داشته اند.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سطح کلی هویت مدرن

سطح هویت مدرن	فراوانی	درصد فراوانی	درصد معتبر	درصد تجمعی
بسیار پایین	۲۶	۶/۴	۶/۴	۶/۴
پایین	۸۹	۲۱/۹	۲۱/۹	۲۸/۳
متوسط	۱۲۲	۳۰/۰	۳۰/۰	۵۸/۳
بالا	۱۳۰	۳۱/۹	۳۱/۹	۹۰/۲
بسیار بالا	۴۰	۹/۸	۹/۸	۱۰۰
کل	۴۰۷	۱۰۰	۱۰۰	-

جدول شماره ۳: آماره های مقیاس هویت مدرن و شاخص های آن

شاخص	کمینه	بیشینه	میانگین	میانه	نما	انحراف معیار	ضریب تغییرات	چولگی	کشیدهی
کثرت گرای	۲	۱۰	۷/۹۶	۸	۸	۱/۷۲	۲۱/۶۰	-۰/۷۵۲	-۰/۰۱۱
نگرش انتقادی	۱	۵	۴/۲۹	۴	۵	۰/۸۰۲	۱۸/۶۹	-۱/۱۶۹	۱/۴۰۵
نگرش سکولاریستی	۳	۱۰	۸/۳۲	۹	۱۰	۱/۵۸	۱۸/۹۹	-۰/۹۱۸	۰/۱۷۷
مدگرایی	۲	۱۰	۶/۸۲	۷	۸	۲/۱۸	۳۱/۹۶	-۰/۳۶۹	-۰/۷۶۵
نظم و قانون گرایی	۵	۱۰	۸/۵۷	۹	۸	۱/۱۲	۱۳/۰۶	-۰/۵۵۱	۰/۰۱۵
آینده نگر	۳	۱۰	۷/۴	۷	۸	۱/۳۵	۱۸/۲۴	-۰/۲۰۳	-۰/۳۸۱
عقلانیت	۵	۱۵	۱۰/۴	۱۰	۱۲	۲/۲۲	۲۱/۳۴	-۰/۰۳۳	-۰/۳۹۰
رویکرد علمی	۲	۱۰	۶/۳۹	۶	۶	۱/۹۶	۳۰/۶۷	-۰/۱۲۷	-۰/۴۹۴
نفی تقدیر گرایی	۳	۱۵	۱۰/۴	۱۱	۱۲	۲/۷	۲۵/۹۶	-۰/۶۷۶	-۰/۰۶۵
فردگرایی	۳	۱۵	۸/۳۲	۸	۷	۲/۴۹	۲۹/۹۲	۰/۴۷۳	-۰/۴۰۵
مقیاس کلی هویت مدرن	۵۳	۱۰۰	۷۸/۹۴	۷۹	۷۳	۱۰/۶۵	۱۳/۴۹	-۰/۱۷۶	-۰/۷۹۲

با استفاده از مقادیر ضریب تغییرات می توان توزیع مقادیر شاخص های هویت مدرن را مقایسه کرد. که در نتیجه بعد نظم و قانون گرایی دارای کمترین پراکندگی و بعد مدگرایی دارای بیشترین پراکندگی می باشند. سایر ابعاد هویت مدرن از کمترین پراکندگی به ترتیب عبارت است از: آینده نگر، نگرش انتقادی، نگرش عرفی، عقلانیت، کثرت گرایی، نفی تقدیر گرایی، فردگرایی، رویکرد علمی.

آزمون فرضیه های تحقیق

فرضیه اول: بین الگوی فراغت مجازی و هویت مدرن جوانان رابطه ی معنی دار مستقیم وجود دارد.

ضریب همبستگی کندال تائو C برابر با ۰/۲۸۸ بوده و سطح معناداری آن صفر است. لذا با احتمال بیش از ۹۹ درصد بین دو متغیر فراغت مجازی و هویت مدرن رابطه ی مثبت و مستقیم وجود دارد. یعنی می توان گفت که با افزایش فراغت مجازی به میزان هویت مدرن افزوده می شود و با کاهش آن، از سطح هویت مدرن کاسته می شود. با توجه به مقدار ضریب همبستگی به دست آمده (۰/۲۸۸)، باید گفت که رابطه ی بین دو متغیر در حد ضعیف می باشد.

بی تردید یکی از عوامل تغییر هویتی در ایران امروز، مصرف کالاهایی است که در فضای مجازی عرضه می شود. می توان گفت که مصرف اینترنت، امکانات و بسترهای جدیدی برای بازسازی هویت فراهم می کند. رسانه های ارتباطی جدید، زمینه رهایی فرد از عوامل سنتی هویت سازی را فراهم می کنند. گیدنز، از این پدیده با عنوان تحول سنت و طبیعت یاد می کند. از دیدگاه او در جوامع سنتی، طبیعت و سنت همچون چشم اندازهای نسبتاً ثابت و معین کارویژه ساختاربخشی به زندگی اجتماعی و هویت را بر عهده داشتند. تحت تأثیر فرایند تجدد و جهانی شدن، این دو عامل مستقل از کنش انسانی تحول یافته، تابع اراده و تصمیم انسان شدند و بدین ترتیب دنیایی با انعطاف بالا شکل گرفت. در چنین دنیایی، انسان فارغ از قید و بندهای سنت و طبیعت دارای آزادی و استقلال عمل چشمگیری است و باید در فضای اجتماعی بسیار پهناور، دنیا و هویت خود را بسازد.

فرضیه دوم: بین الگوی فراغت فرهنگی و هویت مدرن جوانان رابطه ی معنی دار مستقیم وجود دارد.

ضریب همبستگی کندال بین فراغت فرهنگی و هویت مدرن برابر با ۰/۰۰۶ بوده و چون سطح معناداری آن (۰/۸۹۷) بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، لذا بین آن ها همبستگی معناداری وجود ندارد. فرضیه سوم: بین الگوی فراغت مذهبی و هویت مدرن جوانان رابطه ی معنی دار معکوس وجود دارد.

ضریب همبستگی کندال b بین فراغت مذهبی و هویت مدرن برابر با ۰/۴۸۲- و سطح معناداری آن صفر می باشد، لذا بین آن ها همبستگی منفی و معکوس وجود دارد. بنابراین می توان گفت که با افزایش فراغت مذهبی، سطح هویت مدرن پایین می آید و با کاهش آن، سطح هویت مدرن افزایش می یابد.

فرضیه چهارم: بین الگوی فراغت ورزشی و هویت مدرن جوانان رابطه ی معنی دار مستقیم وجود دارد.

ضریب همبستگی کندال b بین فراغت ورزشی و هویت مدرن برابر با ۰/۰۸۰ و سطح معناداری آن ۰/۰۸۶ می باشد، لذا بین آن ها رابطه ی معناداری وجود ندارد.

فرضیه پنجم: بین الگوی فراغت عامیانه و هویت مدرن جوانان رابطه‌ی معنی‌دار معکوس وجود دارد. ضریب همبستگی کندال b بین فراغت عامیانه و هویت مدرن برابر با 0.37 - و سطح معناداری آن 0.437 می‌باشد، لذا بین آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

فرضیه ششم: بین الگوی فراغت ماهواره محور و هویت مدرن جوانان رابطه‌ی معنی‌دار مستقیم وجود دارد.

ضریب همبستگی کندال تائو c برابر با 0.601 و سطح معناداری آن صفر است. با احتمال بیش از ۹۹ درصد بین دو متغیر فراغت ماهواره‌ای و هویت مدرن رابطه‌ی مثبت و مستقیم وجود دارد. یعنی می‌توان گفت که با افزایش فراغت ماهواره‌ای، سطح هویت مدرن نیز افزایش یافته و با کاهش آن، سطح هویت مدرن هم کاهش می‌یابد. علاوه بر این، با توجه به مقدار ضریب همبستگی به دست آمده (0.601)، باید گفت که رابطه‌ی بین دو متغیر در حد متوسط می‌باشد.

بنابراین می‌توان گفت که وجود ماهواره در منزل و استفاده از آن سبب تغییر در نوع نگرش و رفتار شخص می‌شود و همچنین نگرش و رفتار افراد دارای ماهواره نسبت به هویت اجتماعی خودشان کمتر منطبق با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه است و افراد فاقد ماهواره جهت‌گیری رفتار و نگرش آن‌ها بیشتر به فرهنگ جامعه نزدیک‌تر است.

فرضیه هفتم: بین ویژگی‌های فردی جوانان (جنسیت، سن، میزان تحصیلات و وضعیت تأهل) و هویت مدرن آنان رابطه معناداری وجود دارد.

جنسیت و هویت ملی

بین دو متغیر جنسیت و هویت مدرن رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. آزمون کی دو برابر با $3/296$ و سطح معناداری آن 0.192 است. لذا میزان هویت مدرن در بین مردان و زنان تفاوت و اختلافی با یکدیگر نداشته است.

وضعیت تأهل و هویت ملی

بین دو متغیر وضعیت تأهل و هویت مدرن رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. آزمون کی دو برابر با $2/011$ و سطح معناداری آن 0.366 است. در نتیجه، میزان هویت مدرن در بین جوانان متأهل و مجرد تفاوت و اختلافی با یکدیگر نداشته است.

میزان تحصیلات و هویت ملی

مقدار ضریب سامرز d برابر با $۰/۰۶۷$ و سطح معناداری آن $۰/۱۱۲$ است. بنابراین بین دو متغیر میزان تحصیلات و هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود ندارد. لذا فرض H_0 که نشان دهنده ی نبود رابطه بین دو متغیر است، تأیید می گردد.

سن و هویت ملی

مقدار ضریب سامرز d برابر با $۰/۰۱۹$ و سطح معناداری آن $۰/۶۵۱$ است. بنابراین بین دو متغیر سن و هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود ندارد و فرض H_0 که نشان دهنده ی نبود رابطه بین دو متغیر است، تأیید می گردد.

منطقه سکونت و هویت مدرن

مقدار آماره کی دو برابر با $۹۷/۹۹۲$ و سطح معناداری آن صفر است. لذا با احتمال بیش از ۹۹ درصد می توان گفت که منطقه سکونت با هویت مدرن رابطه ی معناداری دارد. یعنی جوانان شمال، مرکز و جنوب شهر تهران دارای سطح هویت مدرن یکسانی با یکدیگر نیستند.

شغل و هویت مدرن

بین شغل و هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود داشته است. مقدار آماره کی دو برابر با $۱۶/۰۵۷$ و سطح معناداری آن $۰/۰۱۳$ است. لذا با احتمال بیش از ۹۵ درصد می توان گفت که شغل با هویت مدرن رابطه ی معناداری دارد. یعنی جوانان دارای مشاغل مختلف، از نظر سطح هویت مدرن با همدیگر متفاوت اند.

جدول شماره (۴) : همبستگی بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته هویت مدرن جوانان

متغیر	سطح سنجش	مقارن یا نامقارن	ضریب همبستگی	مقدار ضریب	سطح معناداری	نوع رابطه
فراغت مجازی	ترتیبی	مقارن	کندال تائو C	$۰/۲۸۸$	$۰/۰۰۰$	مثبت و مستقیم
فراغت فرهنگی	ترتیبی	مقارن	کندال تائو b	$۰/۰۰۶$	$۰/۸۹۶$	رابطه وجود ندارد
فراغت مذهبی	ترتیبی	مقارن	کندال تائو b	$-۰/۴۸۲$	$۰/۰۰۰$	منفی و معکوس
فراغت ورزشی	ترتیبی	مقارن	کندال تائو b	$۰/۰۸۰$	$۰/۰۸۶$	رابطه وجود ندارد.
فراغت عامیانه	ترتیبی	مقارن	کندال تائو b	$-۰/۰۳۷$	$۰/۴۳۰$	رابطه وجود ندارد.
فراغت ماهواره محور	ترتیبی	مقارن	کندال تائو C	$۰/۶۰۱$	$۰/۰۰۰$	مثبت و مستقیم
تحصیلات	ترتیبی	نامقارن	سامرز d	$۰/۰۶۷$	$۰/۱۱۲$	رابطه وجود ندارد.
سن	ترتیبی	نامقارن	سامرز d	$۰/۰۱۹$	$۰/۶۵۱$	رابطه وجود ندارد.

جدول شماره (۵): آماره کی دو بین (متغیرهای مستقل) با ابعاد هویت مدرن (متغیر وابسته) جوانان

نوع رابطه	آماره کی دو			مقارن یا نامقارن	متغیر وابسته
	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار ضریب		
رابطه وجود ندارد.	.۱۹۲	۲	۳/۱۹۶	نامقارن	جنسیت
رابطه وجود ندارد.	.۳۶۶	۲	۲/۰۱۱	نامقارن	وضعیت تأهل
مثبت و مستقیم	۰/۰۰۰	۴	۹۷/۹۹۲	نامقارن	منطقه سکونت
مثبت و مستقیم	۰/۰۱۳	۶	۱۶/۰۵۷	نامقارن	شغل

رگرسیون

بررسی نتایج رگرسیون چند متغیره با روش چندگانه توأم (Enter) نشان می دهد که مقدار R یا ضریب همبستگی چندگانه برابر با $۰/۷۹۳$ بوده که نشان دهنده ی رابطه شدید بین سطح هویت مدرن جوانان و متغیرهای مستقل است. مقدار ضریب تعیین یا R^2 برابر با $۰/۶۲۹$ بوده و بیانگر این حقیقت است که ۶۲ درصد از تغییرات هویت مدرن جوانان به این متغیرهای مستقل مربوط است و ۳۸ درصد بقیه مربوط به عواملی است که در این تحقیق مورد بررسی قرار نگرفته اند. از آنجایی که ضریب تعیین، تعداد درجه آزادی را در نظر نمی گیرد، به همین دلیل رای رفع این مشکل معمولاً از ضریب تعیین تعدیل شده استفاده می شود. مقدار این ضریب برابر با $۰/۶۱۸$ می باشد.

جدول شماره (۶): خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار	آماره دوربین - واتسون
۱	.۷۹۳	.۶۲۹	.۶۱۸	۶/۵۸۶۴۹	۱/۹۴۶

جدول تجزیه واریانس (ANOVA) نیز معنی دار بودن رگرسیون و رابطه ی خطی بین متغیرها را نشان داده که سطح معناداری ($۰/۰۰۰$) آن را تأیید می کند. اعداد ارائه شده در جدول آنالیز واریانس نشان می دهد که مقدار F یعنی نسبت متوسط واریانس رگرسیون به متوسط واریانس باقیمانده برابر با $۵۵/۷۷۱$ بوده و با درجه آزادی ۱۲ و سطح معناداری صفر

می توان گفت که به احتمال بیش از ۹۹ درصد اطمینان، بین هویت مدرن جوانان و سایر متغیرهای مستقل اختلاف معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۷): تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

سطح معناداری	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	رگرسیون
۰/۰۰۰	۵۵/۷۷۱	۲۴۱۹/۴۵۴	۱۲	۲۹۰۳۳/۴۴۳	رگرسیون
-	-	۴۳/۳۸۲	۳۹۴	۱۷۰۹۲/۴۷۳	باقیمانده
-	-	-	۴۰۶	۴۶۱۲۵/۹۱۶	کل

مقادیر Beta (ضرایب استاندارد شده) در جدول ضرایب رگرسیونی نشان می دهد که متغیرهای فراغت مذهبی، فراغت مجازی، فراغت ماهواره ای و منطقه سکونت در سطح بیش از ۹۹ درصد معنادار هستند.

با توجه به جدول ضرایب رگرسیونی می توان گفت که نقش متغیر فراغت ماهواره محور (Beta= .۴۸۸) بیشتر از نقش سایر متغیرها است. یعنی به ازای هر یک واحد تغییر در انحراف معیار فراغت ماهواره محور به اندازه ۴۸۸٪ در انحراف معیار متغیر وابسته (هویت مدرن) تغییر ایجاد می گردد. در حالی که به ازای یک واحد تغییر در انحراف معیار سایر متغیرها، در انحراف معیار متغیر وابسته (هویت مدرن) تغییرات کمتری ایجاد می شود. بنابراین بر اساس وزن بتا می توان گفت که متغیرهای فراغت ماهواره محور، فراغت مجازی، فراغت مذهبی و منطقه سکونت به مراتب سهم بیشتری در پیش بینی متغیر هویت مدرن جوانان دارند.

جدول شماره (۸): ضرایب رگرسیونی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته هویت مدرن جوانان

متغیرها	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	وزن بتا	آزمون t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۷۵/۹۶۰	۴/۰۹۸		۱۸/۵۳۷	۰/۰۰۰
جنسیت	-۰/۷۶۸	۰/۷۴۷	-۰/۰۳۶	-۱/۰۲۸	۰/۳۰۵
وضعیت تأهل	-۰/۷۷۳	۰/۹۷۵	-۰/۰۳۳	-۰/۷۹۳	۰/۴۲۸
سطح تحصیلات	۱/۴۲۰	۱/۰۴۳	۰/۰۶۵	۱/۳۶۲	۰/۱۷۴
سن	-۰/۰۲۸	۰/۱۴۲	-۰/۰۱۱	-۰/۱۹۷	۰/۸۴۴
فراغت ورزشی	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	۰/۰۲۹	۰/۷۶۵	۰/۴۴۴
فراغت مذهبی	-۰/۰۱۹	۰/۰۰۴	-۰/۲۳۸	-۵/۲۱۷	۰/۰۰۰
فراغت فرهنگی	۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	۰/۰۱۱	۰/۳۳۵	۰/۷۳۸
فراغت عامیانه	۰/۰۰۶	۰/۰۰۵	۰/۰۴۳	۱/۲۳۲	۰/۲۱۹
فراغت مجازی	۰/۰۲۰	۰/۰۰۵	۰/۱۴۸	۳/۸۱۵	۰/۰۰۰
فراغت ماهواره محور	۰/۰۵۵	۰/۰۰۵	۰/۴۸۸	۱۰/۵۷۸	۰/۰۰۰
شغل	-۰/۲۴۲	۰/۳۷۸	-۰/۰۲۷	-۰/۶۴۰	۰/۵۲۳
منطقه سکونت	-۱/۵۱۲	۰/۵۱۳	-۰/۱۱۱	-۲/۹۴۹	۰/۰۰۳

بر اساس داده های جدول شماره (۸) معادله رگرسیون را به شرح ذیل می توان نوشت:

$$Y = 75/960 - 0/19 (\text{فراغت مذهبی}) + 0/020 (\text{فراغت مجازی}) + 0/055 (\text{فراغت ماهواره})$$

(منطقه سکونت) $1/512 -$ (محور

نتیجه گیری

اوقات فراغت و چگونگی گذران آن در شکل گیری هویت افراد نقش به سزایی دارد. در خصوص نحوه ی گذران فراغت، یافته های تحقیق حاکی از پایین بودن سطح مطالعه در میان جوانان است. اطلاعات موجود نشان از آن دارد که ورزش نقش عمده ای در گذران اوقات فراغت جوانان ندارند. رادیو، اکنون با وجود تلویزیون و اینترنت با محدودیت های زیادی در جذب مخاطب رو به رو شده است. رسانه ای شدن روزافزون سرگرمی ها و شیوه های گذران فراغت، خانگی شدن آن را نیز به همراه داشته است. بر اساس نتایج تحقیق، جوانان بیشترین ساعات فراغت خود را به تماشای تلویزیون اختصاص می دهند. نزدیک به ۹۵ درصد پاسخگویان در اوقات فراغت خود تلویزیون تماشا می کنند. بیش از ۶۰ درصد پاسخگویان در اوقات فراغت خود بیشتر از یک ساعت در شبانه روز به تماشای تلویزیون می پردازند. میانگین تماشای تلویزیون ۸۱/۵ دقیقه در شبانه روز است. گذشته از تلویزیون، رسانه های نو نیز به تدریج جذابیت زیادی برای جوانان یافته است. نتایج پیمایش نشان می دهد که ۷۴ درصد پاسخگویان در اوقات فراغت خود از اینترنت استفاده می کنند. ۵۷ درصد از آنان به برنامه های ماهواره دسترسی دارند. ارقام فوق بیانگر میزان استفاده ی فعال (به صورت روزانه و یا چند روز در هفته) از این رسانه هاست. کارکردهای متنوع و متعدد اینترنت، آن را به پدیده ای تأثیرگذار در عرصه فراغت تبدیل کرده است.

به طور کلی، فراغت مجازی و فراغت ماهواره محور رابطه ی مثبت و مستقیم با سطح هویت مدرن داشته اند. فراغت مذهبی با هویت مدرن رابطه ی منفی و معکوس داشته است. بین فراغت فرهنگی، فراغت عامیانه، فراغت ورزشی، تحصیلات، سن، جنسیت و وضعیت تأهل با هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود نداشته و در نهایت این که بین منطقه سکونت و شغل با هویت مدرن رابطه ی معناداری وجود دارد.

نتایج تحلیل رگرسیونی بیانگر آن است که نقش متغیر فراغت ماهواره محور در تبیین هویت مدرن، بیشتر از نقش سایر متغیرها است. تجربه ماهواره در ایران به دلیل ایجاد انشقاق بین تجربه و واقعیت، عمدتاً با تکوین هویت های پایدار و یکپارچه ناسازگار است. درست است

که فرآیندهای تعیین هویت همچنان در ضمن تماشای ماهواره حضور دارند، اما این فرآیندها در ماهواره به جای وقوع در بستر تعاملات اجتماعی در دامن تجربه های جعلی و ساختگی بصری روی می دهند. لذا ماهواره به جای تکوین اجتماعی هویت، مجموعه ای پاره پاره و درهم برهم از هویت های مبتنی بر انگاره ها می نشاند. حاصل این فعل و انفعال های ناهمگنی کل فرهنگ ماهواره است که متغیرهای تجربه شخصی و تکوین هویت را از بنیاد دگرگون می سازد. بدین قرار، تجربه ماهواره، در معنایی پدیدار شناختی، گسستی است بنیادین از تجربه زندگی هر روزه و بستر مناسبات اجتماعی که هویت به نوعی در دامن آن ها تکوین می یابد. بنابراین، ماهواره با سپهرهای اجتماعی تداخل می کند و تفاوت های اجتماعی را به هم می آمیزد و بدین سان تمایزات معمول رفتاری را محو می کند.

به طور کلی می توان گفت که مجموع این متغیرها ۶۲ درصد از تغییرات هویت مدرن جوانان را تبیین می کنند. و در این میان، متغیرهای فراغت ماهواره محور، فراغت مذهبی، فراغت مجازی و منطقه سکونت به مراتب سهم بیشتری در پیش بینی متغیر هویت مدرن جوانان دارند.

منابع و مآخذ

منابع فارسی

- ابراهیمی، قربانعلی و بینوایی گدنه، عباس (۱۳۸۸): اوقات فراغت و هویت: بررسی جامعه شناختی رابطه ی اوقات فراغت با هویت شخصی در بین جوانان شهر بایلسر؛ فصلنامه ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال پنجم، شماره ۱۴، بهار ۱۳۸۸.
- برگر-ل پیتز، بریجیت برگر، هانسفرید کلنر (۱۳۸۱): ذهن بی خانمان: نوسازی و آگاهی؛ ترجمه محمد ساجی، تهران، نشر نی، چاپ اول.
- بیرو، آلن (۱۳۷۰): فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، موسسه کیهان.
- تورکلبیدن، جورج (۱۳۸۲): اوقات فراغت و نیازهای مردم، ترجمه عباس اردکانیان و عباس حسینی، انتشارات نوربخش.
- جتی، قربان (۱۳۸۵): بررسی رابطه ی انواع خانواده (سنتی/ مدرن) با ابعاد و ساختار هویت دانش آموزان؛ پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه تربیت معلم تهران.
- دان، رابرت (۱۳۸۴): "نقد اجتماعی پست مدرنیته بحران های هویت"، مترجم صالح نجفی، تهران، پردیس دانش.
- دوران، ییزاد و منوچهر محسنی (۱۳۸۳): هویت؛ رویکردها و نظریه ها، در مبانی نظری هویت و بحران هویت؛ تهیه و تنظیم علی اکبر علیخانی، تهران، جهاد دانشگاهی، پژوهشکده علوم انسانی، اجتماعی، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰): دایرة المعارف علوم اجتماعی، تهران، موسسه کیهان.
- سعیدی، علی اصغر (۱۳۸۳): تحول مفهوم اوقات فراغت، نظام های تولیدی و بازار کار. فصلنامه ی مطالعات جوانان، شماره ۶.
- روچک، کریس (۱۳۸۸): «نظریه ی فراغت: اصول و تجربه ها»، ترجمه عباس مخبر، تهران، موسسه نشر شهر.
- کیویستو، پیتر (۱۳۸۴): اندیشه های بنیادی در جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی، چاپ چهارم.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷): "تجدد و شخص"، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
- ملکی، امیر و عباسپور، علیرضا (۱۳۸۸): بررسی جامعه شناختی نگرش جوانان نسبت به هویت ملی و مؤلفه های آن؛ فصلنامه دانش انتظامی، سال دهم، شماره دوم.

منابع لاتین

- ۱- Dumazdier, Juffer (۱۹۶۷) "Towards a Society of Leisure", New York free Press.
- ۲- Jarvie, Grant and Maguire, Joseph (۱۹۹۴) "Sport and Leisure in Social Thought", Routledge.
- ۳- Giddens A. (۱۹۹۱). Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.